

annual regional
**RULE OF
LAW FORUM**
for south east europe

Peti godišnji Regionalni forum o vladavini prava za Jugoistočnu Evropu

16. i 17. mart 2018. godine
Skopje, Makedonija, Hotel Meriot

Izveštaj

1. Uvod

Peti Regionalni forum o vladavini prava za Jugoistočnu Evropu (Forum) održan je 16. i 17. marta 2018. u hotelu Meriot u Skoplju, prestonici Makedonije.

Forumom, koji su pokrenuli AIRE centar i organizacija Branioci građanskih prava (*Civil Rights Defenders, CRD*), uz podršku Vlade Ujedinjenog Kraljevstva, Švedske i Regionalnog saveta za saradnju, obezbeđuje se platforma za unapređenje primene Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP ili Konvencija) širom Jugoistočne Evrope. Njegov je cilj da podstiče regionalnu saradnju na jačanju vladavine prava i poštovanju ljudskih prava, kao i da pomogne zemljama Jugoistočne Evrope u procesu integracije u Evropsku uniju.

Peti Forum bio je usredsređen na zabranu mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja zajemčenu članom 3 EKLJP.

Forumu su prisustvovali predstavnici Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Kosova, Makedonije i Srbije, uključujući bivše i sadašnje sudije Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP ili Sud), direktore akademija i ustanova za obuku nosilaca pravosudnih funkcija, zastupnike ovih država pred ESLJP, predstavnike nevladinih organizacija (NVO) i istaknute pravne stručnjake.

Izlaganja, panel diskusije i interaktivne radionice tokom Forum-a, koji je trajao jedan i po dan, pružili su učesnicima priliku da se susretnu i daju svoj doprinos.

2. Pregled dnevnog reda Forum-a

Svim učesnicima u Forumu su dobrodošlicu poželeli predstavnici organizatora Forum-a, Biljana Brejtvejt (*Braithwaite*), menadžerka Programa za Zapadni Balkan AIRE centra, i Goran Miletić, programski direktor CRD za Zapadni Balkan.

Usledili su pozdravni govori uvaženih gostiju: **Zorana Zaeva**, predsednika Vlade Makedonije, **Bilena Salijević**, ministra pravde Makedonije, **Čarlsa Edmund Gareta** (*Charles Edmund Garret*), britanskog ambasadora u Makedoniji, kao i **Matsa Stafansonu** (*Staffansson*), švedskog ambasadora u Makedoniji.

Nuala Mouli (*Mole*), viši advokat i osnivač AIRE centra, održala je ključni govor.

Latif Husejnov (*Huseynov*), sudija ESLJP i bivši predsednik Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), govorio je o ulozi CPT i efektima njegovog rada na praksi ESLJP.

Četiri sudije ESLJP – **Ledi Bianku** (Albanija), **Ksenija Turković** (Hrvatska), **Jovan Ilievski** (Makedonija) **Nebojša Vučinić** (Crna Gora), jedan bivši sudija ESLJP – **Dragoljub Popović** (Srbija), i predsednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine – **Mirsad Ćeman** – činili su prvi panel koji je moderirala bivša sudija ESLJP **Mirjana Lazarova Trajkovska** (Makedonija). Moderator drugog panela bio je **Dragoljub Popović**. Učesnici u panel diskusijama su razgovarali o zabrani mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja shodno članu 3 EKLJP, posebno o praksi ESLJP u odnosu na zemlje u regionu, najboljoj praksi, mogućim rešenjima, izazovima sa kojima se suočavaju Sud u Strazburu i nacionalni sudovi, kao i o pitanjima pomenutim tokom rada u Radnim grupama. Nacionalne sudije i domaći praktičari imali su prilike da postavljaju pitanja i podele svoja iskustva.

Katarina Harbi (Catharina Harby), **viši pravni konsultant pri AIRE centru**, je potom sve učesnike podelila u pet grupa. Dve grupe su činile sudije ESLJP: jedna je razgovarala o uslovima lišenja slobode a druga o procesnim obavezama države u kontekstu krivičnog postupka. Treću grupu su činili zastupnici država pred ESLJP koji su se bavili pitanjem jačanja svesti o pitanjima mučenja i zlostavljanja. U četvrtoj grupi su se okupili predstavnici centara i institucija za obuku nosilaca pravosudnih funkcija koji su se usredosredili na buduće programe pravosudne obuke. Peta grupa, koju su činili predstavnici NVO, ombudsmani i pravni stručnjaci, razgovarala je o glavnim izazovima u vezi sa mučenjem i zlostavljanjem. Sve grupe su svoje zaključke predočile na zajedničkoj sednici svih učesnika.

Forum je okončan prikazom usvojenih zaključaka.

3. Pozdravni govori

Evropska konvencija za ljudska prava deo je domaćeg pravnog poretku u svim zemljama čiji su se predstavnici okupili danas u ovoj prostoriji a svim našim Ustavima je zabranjeno mučenje, kao i nečovečno i ponižavajuće postupanje. Međutim, samo postojanje ove zabrane nije dovoljno da bi se ispunile obaveze iz Konvencije a do brojnih povreda člana 3 dolazi uprkos odredbama o zabrani mučenja u pravnim sistemima država članica Saveta Evrope. Potrebno je još raditi na obezbeđivanju potpune zabrane mučenja u praksi a u tome svako od Vas ima ulogu. Zato smo se danas ovde okupili.

Biljana Brejtvejt

Menadžerka Programa za Zapadni Balkan AIRE centra

Prilikom razmatranja predstavki o povredi člana 3, ESLJP uzima u obzir dužinu trajanja zlostavljanja, njegove fizičke i psihičke aspekte, kao i pol, starost i zdravstveno stanje žrtve. Mislim da se u ovom regionu često zaboravlja na dva aspekta – na žrtve i na psihičke aspekte. U ovom regionu je uobičajeno uverenje da do mučenja dolazi samo ako incident traje dugo i ako je žrtva pretrpela teške povrede. Ni psihički aspekti se često ne uzimaju u obzir u dovoljnoj meri. Želeo bih takođe da istaknem mučenje od strane nedržavnih aktera i da moramo da imamo u vidu da će se država smatrati odgovornom u odsustvu valjane reakcije njenih organa za sprovođenje zakona.

Goran Miletić

Direktor za Evropu, Civil Rights Defenders

Vladavina prava predstavlja ne samo inspiraciju već i aspiraciju kako Makedonije, tako i svih ostalih evropskih zemalja. Kako bi se vladavina prava čvrsto uspostavila, građani treba da vide da su SVE državne institucije – ne samo pravosudne i one zadužene za bezbednost – tu da bi služile upravo njima – građanima.

Zoran Zaev

Predsednik Vlade Republike Makedonije

Dozvolite mi da izrazim svoja čvrsta i iskrena uveravanja da smo i dalje odani naporima usmerenim na poštovanje i zaštitu ljudskih prava u skladu sa evropskim standardima a naročito politici nulte tolerancije na mučenje i ostale oblike nečovečnog postupanja.

Bilen Saliji
Ministar pravde Republike Makedonije

Neutoljiva je žeđ za debatom o vladavini prava, ne samo na Balkanu – kao što ovaj Forum dokazuje – već širom sveta. A za to postoji dobar razlog: vladavina prava je temelj na kojem bi trebalo da gradimo i razvijamo svoja demokratska društva. Ona je temelj našeg dragocenog međunarodnog poretka zasnovanog na pravilima, bez kojeg bi naš svet bio beskrajno neizvesniji i opasniji. Potrebna joj je stalna pažnja i briga.

Čarls Edmund Garet
Britanski ambasador u Makedoniji

Ovo je zaista jedinstvena i impresivna inicijativa. Pošlo Vam je za rukom da ovde u Skoplju okupite najviše pravosudne organe iz celog regionala, kao i sudije Evropskog suda za ljudska prava i NVO, kako bi razgovarali o pitanjima ljudskih prava i nekim od najtežih reformi u kontekstu Poglavlja 23, možda i najvažnijeg poglavlja u postupku pristupanja EU.

Mats Stafansson
Švedski ambasador u Makedoniji

4. Ključni govor Nuale Moul, višeg pravnika i osnivača AIRE centra

Ljudsko dostojanstvo nalazi se u srži ideje o ljudskim pravima. Svako ljudsko biće poseduje suštinsku vrednost usled same činjenice da je čovek – muškarac, žena, dete, osoba na radnom mestu, osoba u školi, osoba na ulici, stranac koji traži zaštitu i stiže na granicu, osuđeni zatvorenik, ali i – ili možda čak i naročito – terorista, ili pedofil, ili lice osumnjičeno za terorizam ili za pedofiliju. To su ljudi čije je ljudsko dostojanstvo možda najteže poštovati, ali to je atribut koji im pripada jednostavno zato što su ljudi, kao i svi mi.

Zabранa mučenja je najznačajnija od svih odredbi ESLJP vezanih za dostojanstvo ličnosti. Cilj mučenja je da namerno uništi ne samo fizičku i psihičku dobrobit pojedinca, već, u nekim slučajevima i dostojanstvo i volju cele zajednice. Ono se odnosi na sve članove naše ljudske porodice jer se njime osporava sam smisao našeg postojanja i naših nada u bolju budućnost.

Države imaju i pozitivne i negativne obaveze prema ljudskim bićima a prava moraju biti praktična i delotvorna a ne teoretska i iluzorna. Zakoni moraju biti proprietači njihovim rigoroznim sprovođenjem u praksi. Nije dovoljno jednostavno usvojiti zakone. Istorija nas je tome naučila u brojnim prilikama, ne samo na primeru raskoraka između reči u Ustavu višjevskog režima u Francuskoj tokom Drugog svetskog rata, po kojem su „sloboda i dostojanstvo ljudskog bića vrhovne vrednosti“, i postupaka tog režima i njegovog dubokog obezvređivanja i progona ljudi jevrejskog porekla i akata teškog nasilja nad članovima pokreta otpora.

Svaka država članica mora da obezbedi primenu zabrane iz člana 3. Sudije moraju da proveravaju ispunjenje kako materijalnih tako i procesnih obaveza. Glasu policajca ili zatvorskog čuvara se ne može pridavati veći značaj izuzev kad postoje objektivni dokazi koji to opravdavaju. Žrtve zabranjenog postupanja često su isuviše uplašene da bi se žalile a njihova sigurnost mora biti obezbeđena.

Važno je imati u vidu da iako je ESLJP često raspravljao o definiciji mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja, svako postupanje zabranjeno članom 3 je podjednako i apsolutno zabranjeno.

5. Najvažnije diskusije i zaključci

5.1 Panel diskusija sa sudijama ESLJP

Prva panel diskusija upriličena je kako bi se razmotrila praksa ESLJP u odnosu na zemlje u regionu i zabranu iz člana 3.

Mirjana Lazarova Trajkovska, koja je moderirala ovaj panel, istakla je da države moraju biti svesne potrebe da štite ljudska bića koja se nalaze pod kontrolom oružanih snaga, kao i da ih štite od pojedinaca koji nastupaju u privatnom svojstvu. Veliko veće ESLJP je u presudi u predmetu *El-Masri protiv Makedonije*, izrečenoj 13. decembra 2012, istaklo kako pozitivnu tako i negativnu obavezu države da pojedince štiti od zlostavljanja, ko god to zlostavljanje vršio. U presudi u predmetu *Gäfgen protiv Nemačke*, izrečenoj 1. juna 2010, se ukazuje na prirodu EKLJP kao živog instrumenta a uspostavljeni su i novi standardi u vezi sa opasnošću od mučenja.

Sudija Bianku je izjavio da protiv Albanije nije podneto mnogo predstavki u vezi sa članom 3 što je začuđujuće s obzirom na probleme koje je CPT naglasio u svojim izveštajima, kao i zaključke albanskih ombudsmana u dugotrajnim projektima usredsređenim na zatvore. ESLJP je u presudi u predmetu *Kaciu i Kotori protiv Albanije*, izrečenoj 9. decembra 2013, utvrdio povredu kako materijalnog tako i procesnog aspekta člana 3. Podnosioci predstavke su bili podvrgnuti mučenju a njihovo svedočenje je ipak iskorišćeno na suđenju. Ovo je očigledno suprotno načelima izloženim u presudi u predmetu *Othman (Abu Qatada) protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, izrečenoj 17. januara 2012. Sudija Bianku je u predmetu Kotori izdvojio mišljenje zbog standarda dokaza koji je primenjen.

Presude u predmetima *Dybeku protiv Albanije*, od 18. decembra 2007, i *Grori protiv Albanije*, od 7. jula 2009, pomenute su kada se razgovor poveo o lečenju. CPT i ombudsmani su odigrali važnu ulogu i utvrđene su povrede člana 3. Sudija Bianku je naveo presudu u predmetu *Pihoni protiv Albanije*, izrečenu 13. februara 2018, u vezi sa procesnim aspektom člana 3. Utvrđena je povreda procesnog aspekta jer je preveliki značaj dat svedočenju policajca, kao i zbog propusta organa da podnosioca predstavke obaveste o postupku istrage. Sudija Bianku je takođe govorio o izručenju, pitanju koje se pojавilo u predmetu Rrapo protiv Albanije (presuda izrečena 25. septembra 2012). Sasvim je jasno da neko lice ne može biti izručeno bez prethodne analize opasnosti da će biti podvrgnuto postupanju zabranjenom članom 3.

Sudija Turković je na primeru presude u predmetu *Muršić protiv Hrvatske*, izrečene 20. oktobra 2016. objasnila stavove ESLJP u vezi sa prenaseljenošću zatvora i kada ona predstavlja povredu člana 3. Sud je stao na stanovište da četiri kvadratna metra po zatvoreniku predstavljaju snažnu ali i oborivu pretpostavku jer se uzimaju u obzir i ostali uslovi. Sudija Turković se takođe osvrnula na stepen sile koja se može primeniti prema osumnjičenom tokom njegovog hapšenja. Svaka primena sile mora biti nužna, srazmerna i ne sme biti preterana.

ESLJP se u presudi u predmetu *M i M protiv Hrvatske*, izrečenoj 3. septembra 2015, bavio pitanjem zlostavljanja deteta od strane oca. Sudije su u dva izdvojena mišljenja navele da zlostavljanje treba razmatrati u svetu člana 8 ali je većina utvrdila da je obuhvaćeno članom 3. ESLJP je u presudi u predmetu *Škorjanec protiv Hrvatske*, izrečenoj 28. marta 2017, pokazao da je EKLJP živi instrument. Ovaj se predmet odnosio na asocijativnu diskriminaciju, koja se obično u regionu ne prepoznaje kao zločin iz mržnje.

Sudija Iliešev je izdvojio nekoliko karakterističnih presuda u kojima je Sud utvrdio povredu EKLJP. Sud je u mnogim predmetima protiv Makedonije, uključujući i u presudi u predmetu *Sulejmanvo protiv Make-*

donije, izrečenoj 24. aprila 2008, utvrdio povredu procesne obaveze. Podnositac predstavke u predmetu Hajrulahu protiv Makedonije (presuda izrečena 29. oktobra 2015) bio je uhapšen jer je bio osumnjičen za terorizam. Tvrđio je da mu je policija brutalnošću iznudila iskaz, a njegove su povrede bile vidljive na ročićima pred istražnim sudijom. ESLJP je utvrdio da država nije predočila dovoljno i uverljivo obrazloženje stvarnih okolnosti u kojima su mu nanete povrede, kao ni razloge zašto prema javnom tužiocu nisu preduzete mere. Tužilac je bio prisutan kada je podnositac predstavke obavestio istražnog sudiju o brutalnosti policije. Sud je utvrdio povredu člana 3 i člana 6.

Podnositac predstavke u predmetu Asllani protiv Makedonije (presuda izrečena 10. decembra 2016) tvrdio je da ga je policajac napao tokom saslušavanja u stanici policije. Podnositac predstavke je identifikovao tog policajca, dobio lekarsko uverenje o povredama i podneo krivičnu prijavu. ESLJP je utvrdio da je na državnim organima teret dokazivanja te da oni moraju da pruže dovoljno i uverljivo obrazloženje zašto je neko lice, čije je zdravstveno stanje bilo dobro pre pritvora i lišenja slobode, imalo povrede pošto je oslobođeno. Predmet El-Masri protiv Makedonije (presuda izrečena 13. decembra 2012), jedini je predmet koji se odnosi na Makedoniju koji je razmatralo Veliko veće. Utvrdilo je povedu zabrane mučenja zbog držanja podnosioca predstavke u izolaciji u jednom hotelu. Nalazio se u stalnom stanju straha zbog neizvesnosti šta ga očekuje. Predat je stranim agentima, čime je izložen dodatnim opasnostima.

Sudija Vučinić je istakao da to što ESLJP nije doneo mnogo presuda u kojima je Crnu Goru proglašio krivom za povedu člana 3 ne znači da u toj zemlji vlada idealna situacija. Predmet Bulatović protiv Crne Gore (presuda izrečena 22. jula 2014) odnosio se na pozitivne obaveze države u pogledu obezbeđivanja odgovarajućih uslova u zatvoru. Po 15-16 ljudi je držano u prostoriji od 25 kvadratnih metara, a nisu imali pristup vodi za piće, svežem vazduhu i mogućnosti da provode vreme napolju.

Predmeti Milić i Nikezić protiv Crne Gore (presuda izrečena 28. aprila 2015) i Siništaj protiv Crne Gore (presuda izrečena 24. novembra 2015), odnosili su se na nekažnjivost. U predmetu Milić su zatvorski čuvari primenili silu protiv dva zatvorenika. Primena sile mora biti nužna i srazmerna i da teži ostvarenju legitimnog cilja – očuvanju reda i mira u zatvoru, sprečavanju krivičnih dela, itd. Organi su primenili preteranu силу, која је за posledicu имала повреде zatvorenika. Država nije pružila nikakvo obrazloženje зашто је сила применјена и да ли је била srazmerna, те је Sud utvrdio povetu materijalnog aspekta člana 3. Sud је takođe utvrdio povetu procesnog aspekta jer nije sprovedena odgovarajuća istraga. U Crnoj Gori постоји sistemski проблем везан за понашање полиције и затворских власти у одређеним ситуацијама, када је неко лице лишено слободе или када је nužno применити физичку силу како би се обезбедио ред и disciplina. Obaveza sprovođenja delotvorne istrage od ključnog je значаја.

Sudija Popović je naveo da ESLJP opšte uzev nije razmatrao mnogo predstavki vezanih za zatvor. To, међutim, ne znači da je u njima situacija u skladu sa zahtevima EKLJP а потребно је istražiti razlog за ову nepodudarnost. Podnositac predstavke u predmetu Hajnal protiv Srbije (presuda izrečena 19. juna 2012) је изјавио да је nepismen. Bez обзира на то, постојао је документ са njegovog saslušanja на којем је он био потписан. Уопште му није било дозволено да се консултује са advokatom. Kasnije је оптужен за krivična dela; tokom главног pretresa је tvrdio да је bio zlostavljan ali је суд njegove tvrdnje odbacio. Није имао lekarsko uverenje или је njegov advokat могао да posvedočи о povredama. Sud је utvrdio povetu procesnog aspekta člana 3. Podnositac predstavke u predmetu Krsmanović protiv Srbije (presuda izrečena 19. decembra 2017) tvrdio је да је bio mučen u stanici policije. Imao је lekarsko uverenje. Pokrenuta је istraga или ни подnosiocu predstavke ni njegovoj majci није било дозволено да у нjoj aktivno учествују. Tokom istrage nije utvrđено чак ни ко се tog dana nalazio u stanici policije. Sud је utvrdio povetu člana 3.

Podnositac predstavke u predmetu Milanović protiv Srbije (presuda izrečena 14. decembra 2010) bio је pripadnik verske manjine и живео је у malom mestu. Zlostavljan је у brojnim navratima zbog svoje вероispovesti. Tokom perioda од više godina је fizički napadan, често у vreme hrišćanskih verskih praznika.

Verovao je da je za napade odgovorna jedna desničarska organizacija. Podneo je prijavu policiji koja je sprovela istragu ali nije utvrdila ko je odgovoran. Povrede koje je podnositac predstavke pretrpeo bile su teške i ozbiljne a Sud je utvrdio povredu člana 3, kao i člana 14. Sud u presudi u predmetu Dekić i drugi protiv Srbije od 29. aprila 2014. godine nije utvrdio povredu Konvencije. Podnositac predstavke je tvrdio da ga je policija tukla. Tokom istrage su razmotrene sve bitne činjenice, svedoci su unakrsno ispitani a procedure poštovane.

Sudija Mirsad Ćeman je ukazao na presudu u predmetu Al Husin protiv Bosne i Hercegovine, izrečenu 7. februara 2012, u kojoj su otvorena pitanja vezana za izručenje. Govorio je i o presudi u predmetu Rodić protiv Bosne i Hercegovine, od 27. maja 2008, u kojoj je ESLJP utvrdio povredu pozitivne obaveze države da obezbedi odgovarajuće uslove u zatvoru. Ovaj se predmet odnosio na lica osuđena za ratne zločine protiv bošnjačkih civila, kojima je određeno da služe kaznu zatvora zajedno sa zatvorenicima te nacionalnostima. Bili su izloženi fizičkim i psihičkim napadima. Sudija Ćeman je takođe ukazao na presudu u predmetu Palić protiv Bosne i Hercegovine, izrečenu 15. februara 2011, koji se odnosio na ženu vojnog zapovednika koji je zarobljen i pogubljen; ona je pokrenula postupak kako bi se utvrstile okolnosti njegove smrti i dosuđena joj je naknada. Sud nije utvrdio povredu Konvencije jer je zaključio da je država preduzela aktivnosti kako bi ispunila svoje pozitivne obaveze.

Druga panel diskusija bila je posvećena pitanjima otvorenim u Radnim grupama, najboljoj praksi i mogućim rešenjima pitanja koja se pojavljuju u sudskoj praksi, kao i izazovima sa kojima se suočavaju Sud u Strazburu i domaći sudovi. Učesnici su odgovarali na pitanja učesnika Forum-a. U tekstu koji sledi je dat prikaz ključnih pitanja.

- Značaj Nacionalnih preventivnih mehanizama (NPM) i stepen u kojem se CPT sa njima konsultuje i sarađuje.
- Načelo supsidijarnosti i zahtev vezan za postojanje saradnje svih aktera na domaćem nivou, uključujući policiju, lekare, tužioce, psihijatre.
- Pretpostavka poštovanja obaveza u situacijama zahteva za izručenje između članica Saveta Evrope i kako to ne funkcioniše uvek; teret dokazivanja je na podnosiocu predstavke, koji mora da pruži dоказe o uslovima u zatvoru i zlostavljanju.
- Obaveza tužilaca i domaćih sudova da preduzmu korake kad postoje osnovani razlozi za uverenje da je došlo do povrede zabrane zlostavljanja, na primer, do očigledne povrede lica koje se pred njima nalazi, čak i kada se ono nije požalilo na zlostavljanje.
- Značaj garantija u domaćem krivičnom pravu od zabranjenog postupanja i pitanja koje pomilovanja i restriktivni rokovi zastarelosti mogu otvoriti u vezi sa delotvornim pravnim lekovima.
- Pitanja koja se otvaraju u vezi se prenaseljenošću zatvora.

6. Uloga CPT i efekti njegovog rada na praksu ESLJP, sudija Latif Husejnov, sudija ESLJP (Azerbejdžan) i bivši predsednik CPT

CPT ima mandat da obiđe svako mesto u kojem javne vlasti drže lica lišena slobode. Ta mesta mogu obuhvatati ali nisu ograničena na stanice policije, zatvore, imigracione pritvorske centre, psihijatrijske ustanove, ustanove za socijalno staranje, vojne pritvorske objekte, kao i kombije za prevoz zatvorenika i avione kojima se deportovana lica vraćaju.

CPT tokom svojih poseta ispituje postupanje i uslove u kojima se drže lica lišena slobode. Komitet sprovođi kako periodične tako i ad hoc posete. CPT nema nikakvu sudsku ili kvazisudsku funkciju, ne razmatra pritužbe i ne prosleđuje ih ESLJP-u ili drugim telima Saveta Evrope. CPT, međutim, može da reaguje na pritužbu i odluci da poseti ustanovu o kojoj je reč. Aktivnosti CPT usmerene na utvrđivanje činjenica odlikuju se posebnim karakteristikama: CPT se ne bavi podrobnim utvrđivanjem da li je do konkretnog zlostavljanja došlo, već je njegova obaveza šira, da utvrdi postoje li opšti ili konkretni uslovi ili okolnosti koji mogu eskalirati do zabranjenog zlostavljanja.

CPT je ključno telo u Evropi koje uspostavlja standarde u cilju sprečavanja zlostavljanja. Njegovi su standardi širi od prakse ESLJP jer on ima preventivni mandat i sa partnerima saraduje na sprečavanju zlostavljanja. Ako neka zemlja ne sarađuje se CPT ili ne postupi po njegovim preporukama, CPT može da odluci da objavi saopštenje o prekidu saradnje. Za trideset godina je objavio samo osam takvih saopštenja.

Rad CPT ima značajne efekte na praksi Suda. Sud se često poziva na izveštaje CPT kada mu se podnosi predstavke žale na materijalne uslove ili zdravstvenu zaštitu. On, međutim, ne sledi obavezno zaključke CPT, jer oni za Sud imaju dokaznu ali ne i obavezujuću vrednost. Iako standardi CPT nisu pravno obavezujući, oni su u mnogim pogledima to i postali nakon što ih je ESLJP usvojio.

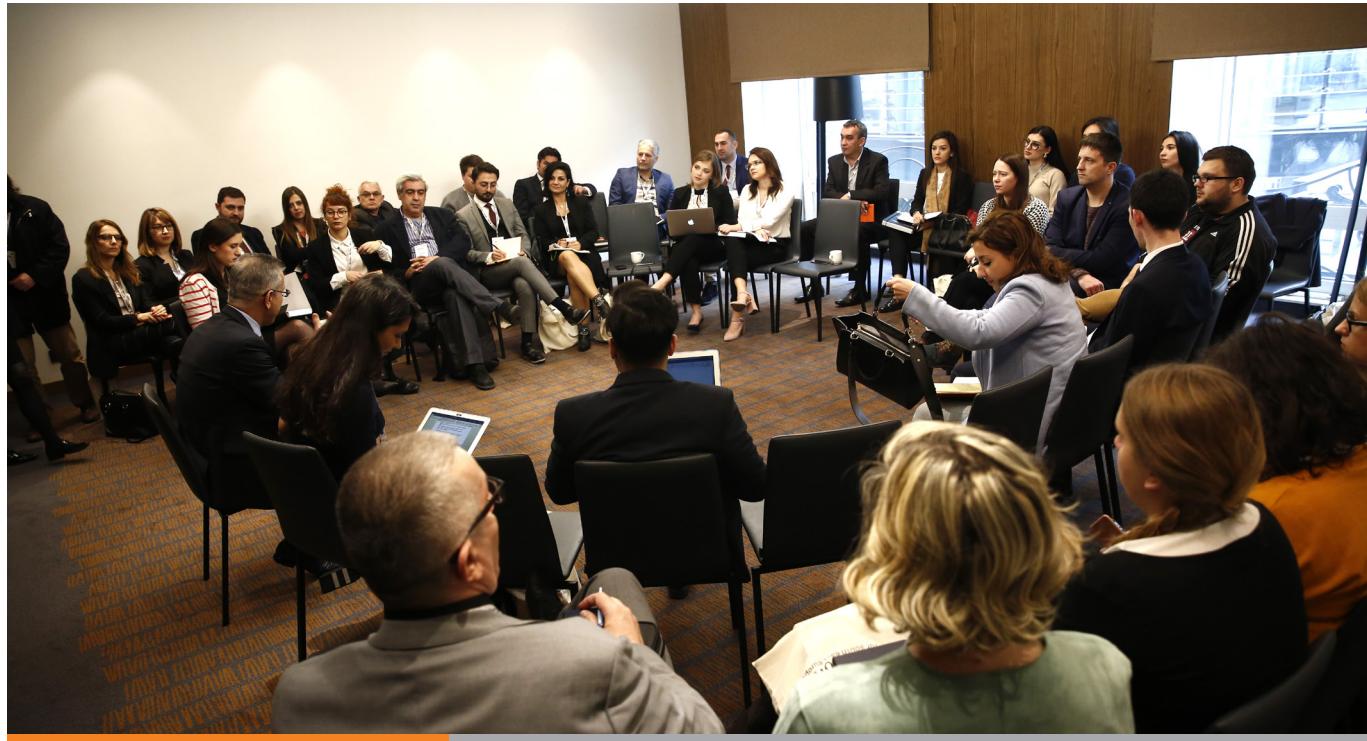
7. Radne grupe

7.2.1 Radna grupa 1A – Sudije ESLJP i nacionalne sudije – uslovi lišenja slobode, uključujući pozitivne obaveze države da obezbedi da oni ispunjavaju standarde koje je utvrdio CPT

Ova grupa je razgovarala o standardima i materijalnim uslovima u zatvorima, uključujući dostupnost svežeg vazduha, mogućnostima za vežbanje i druženje, i susrete sa porodicom i advokatima. Takođe je razgovarala o popunjenošći i prenaseljenosti zatvora, kao i sanitarnim uslovima u njima. Razmatrala je rešenja za prenaseljenost, poput provođenja manje vremena u ćeliji. Države moraju da prepoznaju da se ova pitanja ne odnose samo na ljude u zatvoru, već i na one zadržane u imigracionim centrima, tranzitnim zonama i od strane pogranične kontrole, kao i na decu u popravnim zavodima i lica u psihijatrijskim ustanovama. Ova se pitanja mogu pojavit u svim slučajevima u kojima je neko lice lišeno slobode.

7.2.2 Radna grupa 1B – Sudije ESLJP i nacionalne sudije – procesna obaveza sprovodenja delotvorne istrage navoda o zlostavljanju i korišćenje dokaza pribavljenih suprotno članu 3 u krivičnom postupku

Ova je grupa razmatrala elemente delotvorne istrage, uključujući značaj razmatranja navoda o zlostavljanju od strane nezavisnih struktura, kao i ulogu ombudsmana. Sudije se razgovarale o različitim statusima EKLJP u domaćim pravnim sistemima. U nekim zemljama je EKLJP hijerarhijski iznad a u drugim ispod ustava države, dok je u Nemačkoj, na primer istog ranga kao i Ustav. Radna grupa je razgovarala i o odnosu između EKLJP i Povelje Evropske unije o osnovnim pravima. Sud pravde Evropske unije smatra da EKLJP pruža smernice a i ESLJP se poziva na standarde Suda pravde – oni se uzajamno „opršaju“.

7.2.3 Radna grupa 2 – zastupnici država pred ESLJP – jačanje svesti o pitanjima mučenja i zlostavljanja

Ova se grupa bavila potrebotom da zastupnici država pred ESLJP budu vidljivi u društvu i šire sudsku praksu vezanu za EKLJP. Zastupnicima je potrebna jača struktura i nezavisni status. Uvođenje sistema za praćenje prakse ESLJP, koji podrazumeva uspostavljanje posebnih organizacionih jedinica u domaćim sudovima, bilo bi od pomoći a razmotreni su i primeri postojećih projekata. Trebalo bi češće organizovati zajedničke diskusije, uključujući sa pripadnicima Ministarstava unutrašnjih poslova, javnih tužilaštava, domaćih sudova, zastupnicima pred ESLJP i ostalim članovima institucija u kojima može doći do povrede člana 3. Radna grupa je kao jedan od osnovnih izazova označila potrebu promene percepcije ESLJP i njegove prakse od strane nacionalnih administracija, pravosuđa i tužilaštava. Ovo bi trebalo omogućiti sprovođenjem obuke na pravnim fakultetima, kao i obuke sudija i državnih službenika.

7.2.4 Radna grupa 3 – centri i institucije za obuku nosilaca pravosudnih funkcija – budući programi obuke za nosioce pravosudnih funkcija

Grupa se složila da nastavi da unapređuje rad na uzajamnoj razmeni nastavnih planova i programa. Zauzela je stav i da bi radionice za tužioce, sudije a možda i službenike policije takođe predstavljale delotvoran način obuke. Konkretno je razgovarala i o pitanjima borbe protiv korupcije i pranja novca. Stala je na stanovište da je poželjno u većoj meri koristiti usluge forenzičkih stručnjaka. Obuka treba da obuhvata praktičnu primenu odredbi EKLJP. Potrebno je analizirati programe obuke kako bi se ocenila njihova delotvornost tokom vremena. Zauzet je stav da je u tom pogledu od posebnog značaja baza sudske prakse za Jugoistočnu Evropu, kao i njena povezanost sa nacionalnim bazama sudske prakse koje vode pravosudne akademije. Trebalo bi razmenjivati informacije sa ostalim školama i akademijama.

7.2.5 Radna grupa 4 – predstavnici NVO, ombudsmani i pravni stručnjaci – glavni izazovi u vezi sa mučenjem i zlostavljanjem

Ova radna grupa se bavila pitanjima nekažnjivosti policajaca i državnih službenika zbog njihovog ponašanja tokom saslušanja: materijalnih uslova u ustanovama u kojima se drže lica lišena slobode; postupanja prema licima lišenim slobode sa invaliditetom i propusta države da im pruža odgovarajuću zdravstvenu

zaštitu; pozitivne materijalne obaveze države da štiti žrtve nasilja u porodici i pripadnike LGBT populacije; kao i pitanjem nepoštovanja procesne obaveze, uključujući nedovoljnu saradnju između državnih organa. Rešenja koja je razmatrala su obuhvatila promenu društvenih stavova (radi pomoći u slučaju odsustva postupanja policije u slučaju nasilja u porodici ili nad pripadnicima LGBT populacije), inicijative za jačanje kapaciteta pravosuđa i ostalih službenika zaduženih za sprovođenje zakona, primenu standara CPT, strateške parnice koje pokreću NVO i veću primenu postupka pilot presuda ESLJP.

8. Publikacije

Učesnicima Forumu su predstavljene i raspodeljene tri publikacije pripremljene za njih. One su objavljene na engleskom, bosanskom/crnogorskom/ hrvatskom/srpskom, makedonskom i albanskom jeziku. Organizatori su ih sačinili sa ciljem da učesnicima pruže materijal koji će moći da konsultuju u praksi.

„Ka delotvornijoj primeni Evropske konvencije za ljudska prava na nacionalnom nivou – Vodič za ključna načela i pojmove Konvencije i njihovu primenu u domaćim sudovima“

Ovaj vodič ima za cilj da olakša proces delotvorne primene EKLJP na nacionalnom nivou. Ovo je od predsjudnog značaja za funkcionisanje konvencijskog sistema i kako bi pojedinci mogli da uživaju svoja prava. Ovaj proces, međutim zavisi od opšteg poznавanja i razumevanja prava iz Konvencije prava i upoznatosti sa jurisprudencijom Suda. Domaće sudije mogu da obezbede zaštitu prava na nacionalnom nivou samo ako su upoznati sa praksom Suda i ako je razumeju. Ovaj će vodič pomoći nacionalnim sudijama da primenjuju sudsку praksu po osnovu Konvencije u svojim domaćim presudama. Vodič sadrži kratak uvod i prikaz EKLJP, ključnih koncepata EKLJP, sistema podnošenja predstavki ESLJP, a pored toga podrobno razmatra načela i smernice za primenu prakse ESLJP u odlučivanju na nacionalnom nivou.

„Zabranu mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja – Pregled jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava“

Ova publikacija sadrži narativni deo i prikaz važeće jurisprudencije vezane za temu ovogodišnjeg Forum-a – zabranu mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. U ovom priručniku je obrađen niz pitanja, poput: definicija u članu 3, pozitivnih i procesnih obaveza države da istražuje navode o zabranjenom postupanju, i materijalnih obaveza države vezanih za postupanje prema licima lišenim slobode. Pored toga, on sadrži podrobnu analizu jurisprudencije ESLJP i prikaze relevantne sudske prakse. Ova publikacija ima za cilj da razjasni jurisprudenciju ESLJP i omogući njenu lako pretraživanje – u nadi da će doprineti prevazilaženju izazova sa kojima se sprovođenje Konvencije danas suočava u regionu.

„Novija praksa Evropskog suda za ljudska prava u pogledu Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Crne Gore i Srbije“

U ovoj publikaciji je dat prikaz pitanja koja je ESLJP razmatrao u vezi sa svakom od ovih zemalja, kao i kratak pregled najznačajnijih predmeta. Mnogi izazovi sa kojima se zemlje u regionu suočavaju su slični usled njihovog zajedničkog pravnog nasleđa te je u tom smislu upoznavanje sa jurisprudencijom u drugim delovima regiona od naročitog značaja.

PREPORUKE I ZAKLJUČI

- Zabрана мућења и зlostavljanja једно је од основних права zajемčених EKLJP али постојанje забране у националном праву само по себи није довољно да би се испуниле обавезе из Конвенције
- Države имају негативне и позитивне обавезе да спречавају зlostavljanje, као и да делотвorno истражују navode о зlostavljanju.
- Čинjenica да ESLJP није усвојио велики број пресуда у којима је утврдио да ли су дрžаве у региону prekršile члан 3 не значи да у тим земљама не постоји мућење или зlostavljanje.
- Сви домаћи актери, попут полиције и управника затвора, морaju да обезбеђују заштиту права из члана 3. Ceo lanac aktera u krivičnopravnom sistemu mora da učestvuje u tome.
- Приступ advokatu lica koja je полиција лишила слободе има ključnu ulogu u спречавању забранjenog поступања u ranim fazama lišenja слободе a time se подстиче i istraga svih navoda o zlostavljanju ili uočenih povreda.
- Rad CPT vezan за надзор над mestima где se drže lica lišena слободе i za uspostavljanje standarda je od ključnog значаја a ESLJP se često na njega poziva u svojim izveštajima.
- Saradnja raznih државних органа u pogledu procesne обавезе sprovоđenja istrage nužna je kako bi ta istraga bila delotvorna i u skladu sa чланом 3.
- Institucije za obuku nosilaca pravosudnih funkcija treba da nastavljaju da pružaju sveobuhvatnu obuku судијама и тузијцима u vezi sa свим relevantним aspektima члана 3, kao i da развијају механизме за ocenu efekata te obuke tokom vremena.
- NVO mogu stratešким parnicама да doprinose delotvornoj primeni Konвенције на националном нивоу.

9. Izrazi zahvalnosti

CRD i AIRE центар жеље да изразе посебну зahвалност свима који су омогућили одрžавање ovog Foruma: Влади Ујединjenог Краљевства, Шведске и Regionalном савету за сарадњу, jer су prepoznали значај наше грађе и обезбедили нам средstva за njega; судијама из региона који суде u ESLJP, а који су били активно уključeni u planiranje Foruma i који подрžавају европске integracije земаља u региону; i свим учесницима na njihovom angažovanju i doprinosu. U toku је priprema internet stranice Foruma o vladavini права na jezicima региона. Na njoj ће бити postavljen материјал који је коришћен tokom prethodnih pet godina, uključujući dnevni red, izveštaje i publikacije.

10. Forum o vladavini права 2019. године

Ovaj ће изveštaj бити objavljen i достављен свим учесницима. Molimo Vas da povratne информације o садржају i формату доставите u narednih mesec dana kako bi Forum 2019. bio uspešan. Molimo Vas da sve своје sugestije podelite sa CRD i AIRE centrom. Organizatori ће на основу ових povratnih informacija predložiti теме за Forum који ће бити одрžан 2019. године. Biće održane konsultacije o izboru теме.

Hvala svima na doprinosu.

Radujemo se Vašem učešću na Forumu 2019. godine.